

УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ З МЕТОЮ МАКСИМІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНОГО ДОБРОБУТУ

Жулин О.В., кандидат економічних наук

Актуальність роботи. Існування державного боргу пов'язано з постійним протиріччям між зростаючими завданнями і потребами держави та наявними фінансовими ресурсами. Подолати дефіцит коштів дозволяє державний кредит, що виступає джерелом його погашення, та розширює фінансові ресурси держави. Крім того, державний кредит має значно менші негативні наслідки, ніж покриття бюджетного дефіциту за рахунок грошової емісії і підвищення податкового навантаження. У зв'язку з соціально-економічними, політичними, військовими обставинами, що породжують бюджетні дефіцити, держава у системі державного кредиту виступає переважно боржником. Крім того, залучені Україною позики вирізняються своєю короткостроковістю та високим рівнем процентних ставок. Державний борг неоднозначно впливає на економіку та майбутні покоління. Позитивні наслідки державного боргу, як правило, спостерігаються у разі активного використання позикового капіталу, використання його на інвестиційні та інноваційні програми з метою розвитку економіки. У разі спрямування державою цих позикових ресурсів на фінансування поточних витрат, борг перекладається на наступні покоління, обтяжує їх і гальмує соціально-економічний розвиток держави. Тому бажано, спрямовувати кошти, що взяті у борг, у вигляді інвестицій у конкретні виробничі процеси. Розширення функціонування державних позик повинно здійснюватись на основі розвитку фінансового ринку, стимулювання інвестиційної активності та формування ефективності управління державним боргом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Американський економіст Г. Моультон розробив теорію "нової філософії державного боргу", яка передбачає, що запозичення для покриття бюджетних дефіцитів, які використовуються на кредитну підтримку державних інвестицій, здійснюють на економіку мультиплікаційний ефект. Р. Масгрейв розробив положення про оптимальний розподіл боргового тягаря між поколіннями і запропонував розширити сферу боргового фінансування на видатки соціального характеру. А. Пігу "здоровими фінансами" вважав співіснування податків і позик, при цьому видатки на поточні потреби мають фінансуватися лише за рахунок податків, а позики використовувати на інвестиції. За теорією А. Лернера держава повина обирати між внутрішнім і зовнішнім боргом, адже внутрішній державний борг не покладає фінансового тягаря на майбутні покоління, оскільки внутрішній державний борг є суспільним активом, одні члени суспільства сплачують податки, інші — отримують цю суму грошей у вигляді відсоткових платежів, а обслуговування зовнішнього боргу призведе до прямого зменшення національного доходу країни-боржника і перенесе борговий тягар на майбутні покоління. Дж. Кейнс розробив принципово нову теорію фінансів, спрямовану на регулювання економіки, яка передбачала, що державні інвестиції і поточні витрати можна фінансувати у борг, оскільки урядові інвестиції, акумульовані шляхом позик, розширяють інвестування, а фінансування поточних витрат збільшить споживання. Факт існування державного боргу не дає реальної оцінки соціально-економічного стану держави та ефективності її фінансової політики, у тому числі боргової.

Постановка завдання і мета наукового дослідження. Основною метою наукового дослідження є розроблення принципів ефективного управління державним боргом України, які сприяли б гармонізації соціально-економічного розвитку у країні.

Основний матеріал дослідження. Функціонування і розвиток державного кредиту неминує веде до утворення державного боргу, який представляє собою сукупність строкових боргових зобов'язань уряду в грошовій формі. Сума його складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави (внутрішніх і зовнішніх). Державне запозичення може здійснюватись лише тоді, коли вичерпані інші джерела формування доходів держави або коли доцільно обмежити рівень оподаткування. Виникнення державного боргу є результатом фінансування дефіциту державного бюджету. Причини виникнення та збільшення державного боргу: фінансування нереальних соціальних програм; зниження ділової активності і зменшення податкових надходжень; розширення економічної функції держави; неефективне використання бюджетних коштів; політична нестабільність у країні; мілітаризація, ведення війн. Як наслідок, виникає загроза накопичення боргів і втрати керованості економіки. Тому необхідно шукати джерела залучення коштів для погашення боргу. Серед них можна виділити основні: доходи від інвестування позичених коштів у

високоєфективні проекти; додаткові надходження від податків; економія коштів від зменшення видатків; емісія грошей; залучені від нових позик кошти (рефінансування боргу). Погашення боргу здійснюється тільки за рахунок інтенсифікації роботи або перерозподілу доходів.

Внутрішній борг, як правило, є більш вигідним і менш небезпечним, ніж зовнішній, оскільки сплата відсотків за внутрішнім боргом залишається у межах своєї країни, а в умовах помірних відсоткових ставок і суттєвого залучення коштів населення він не є тягарем для наступних поколінь. Фактично рівень споживання у державі не зменшується, а відбувається лише перерозподіл доходу. Дещо іншої оцінки заслуговують зовнішні позики, які перебувають у власності нерезидентів, адже сума відсоткових платежів вивозиться за кордон, обтяжуючи платіжний баланс та створюючи залежність країни-боржника від країни-кредитора. До бюджетного фонду обслуговування державного внутрішнього боргу зараховують кошти у розмірі 50 % від приватизації майна державних підприємств. Джерелами залучення коштів для погашення зовнішнього боргу є: бюджет, золотовалютні резерви, кошти від приватизації держмайна, нові запозичення. Проте не будь-яке погашення боргу веде до його скорочення.

Негативні наслідки боргової політики в основному виявляються на стадії обслуговування і погашення державного боргу. Наявність державного боргу потребує здійснення щорічних відсоткових платежів, які фінансуються за рахунок доходів бюджету, зазвичай, податкових надходжень. Відповідно, у довгостроковому періоді зростання боргу порушує збалансованість бюджету і провокує бюджетний дефіцит із його негативними економічними, соціальними і фінансовими наслідками. Небезпека великих боргових виплат полягає у тому, що за їх здійснення звужуються джерела внутрішнього інвестування і зменшуються можливості для підтримання внутрішнього споживання, а це може призвести до боргової кризи держав.

Виникнення державного боргу і накопичення заборгованості зумовлюють необхідність забезпечення ефективного управління ним. Управління державним боргом полягає в забезпеченні платоспроможності держави, тобто можливості погашення боргів. Воно передбачає комплекс заходів та процедур, які охоплюють увесь борговий процес, починаючи від залучення позики й закінчуючи її повним погашенням. Управління державним боргом складається з трьох основних етапів, що наведені на Рис. 1.: залучення, використання і погашення та обслуговування боргу.

Рис. 1. Управління державним боргом

Будь-який спосіб реструктуризації боргу потребує проведення аналізу і розрахунків стосовно кожного випадку, при цьому вибір найкращого варіанту має враховувати не лише економічні, а й соціальні наслідки певних дій щодо боргової політики. За умов фінансової кризи, рефінансування заборгованості держави та виконання нею своїх зобов'язань вимагає направлення податкових надходжень з державного бюджету на боргові виплати, що означає суттєве скорочення бюджетних видатків на соціально-економічний розвиток. Розв'язання боргової проблеми лише за рахунок видатків бюджету може призвести до остаточного занепаду освіти, науки та охорони здоров'я, а також створить умови для зубожіння населення.

Нині намагаються покрити нестачу фінансування шляхом перенесенням строків сплати за існуючими борговими зобов'язаннями держави, але такий спосіб надає лише тимчасове полегшення,

оскільки при цьому його загальна сума не зменшується, а борговий тягар навіть посилюється.

Граничний розмір державного внутрішнього і зовнішнього боргу встановлюється щорічно ЗУ «Про державний бюджет України» на поточний рік. Показник відношення державного боргу до ВВП України є відносно невисоким порівняно з іншими країнами світу, включаючи розвинені, не дивлячись на те, що можливості України по управлінню державним боргом істотно обмежені.

Досвід багатьох розвинених країн світу свідчить про те, що державний борг у визначених допустимих межах не спричиняє негативних наслідків для економіки. Хоча накопичення боргів є великою проблемою багатьох країн, у тому числі і розвинених (США, Греція, Іспанія і т.д.). Перелік провідних боржників світу та суми боргу наведені у Таблиці 1.

Чим довше країна затягуватиме виплату основного боргу і відсотків за ним за рахунок доходів бюджету, тим важче буде збалансувати бюджет і уникнути боргової кризи у майбутньому. Адже, наявність надмірного зовнішнього державного боргу гальмує економічне зростання, бо перешкоджає проведенню економічної політики, яка б враховувала національні інтереси, соціально-економічний розвиток, виснажує бюджет та економіку держави здійсненням значних виплат іноземним кредиторам.

Таблиця 1.

Провідні боржники світу станом на 2009 рік [6]

№ п/п	Країна	Обсяг зовнішнього боргу, млн.дол.США	Зовнішній борг в % до ВВП	№ п/п	Країна	Обсяг зовнішнього боргу, млн.дол. США	Зовнішній борг в % до ВВП
1	США	14,392,451	97	20	Індія	223,900	18
2	Велика Британія	9,088,000	416	21	Бразилія	216,100	14
3	Німеччина	4,713,000	159	22	Польща	201,200	47
4	Франція	4,698,000	188	23	Мексика	177,000	20
5	Нідерланди	3,733,000	470	24	Угорщина	116,800	90
6	Іспанія	2,410,000	165	25	Аргентина	108,600	35
7	Ірландія	2,287,000	104	26	Україна	97,500	90
8	Італія	2,328,000	101	27	Казахстан	93,210	85
9	Японія	2,132,000	162	28	Ізраїль	84,690	43
10	Бельгія	1,354,000	267	29	Білорусія	28,512	57
11	Швейцарія	1,339,000	271	30	Єгипет	28,220	15
12	Австралія	920,000	92	31	Мароко	20,060	22
13	Канада	833,800	62	32	Куба	19,440	34
14	Австрія	808,900	212	33	Мозамбік	4,159	42
15	Португалія	507,000	223	34	Грузія	3,381	31
16	Греція	552,800	167	35	Замбія	3,313	25
17	Росія	369,200	30	36	Гондурас	3,315	23
18	КНР	347,100	7	37	Азербайджан	2,411	6
19	Туреччина	274,000	45	38	Земля	56,900,000	98 %

Відповідно до статті 18 Бюджетного кодексу України величина основної суми державного боргу не повинна перевищувати 60 відсотків фактичного річного обсягу валового внутрішнього продукту України. У разі перевищення граничної величини державного боргу Кабінет Міністрів України зобов'язаний вжити заходів для приведення цієї величини у відповідність закону. Перевищення державного боргу над величиною ВВП більше ніж у 2,5 рази вважається загрозовим для стабільності економіки, особливо для її грошового обігу. За вимогою Маастрихтської угоди державний борг не повинен перевищувати 60 % ВВП країни. А згідно до методики Світового банку критичним рівнем державного зовнішнього боргу є 50 % від ВВП.

Аналіз державного боргу України станом на 1 січня 2010 року показав, що у структурі державного боргу України переважає зовнішній державний борг і становить 43 %, а внутрішній державний борг і гарантований складають 29 і 28 % відповідно. При цьому аналіз структури гарантованого державного боргу, дозволяє зробити висновки, що лівову частку боргу у ньому займає гарантований зовнішній борг – 84%.

- фінансування бюджетного дефіциту — 84 %;
- обслуговування державних запозичень, формування валютних резервів і підтримку

національної валюти — 14 %;

- інвестиційні проекти – лише 2 %.

Тому стратегічна мета боргової політики має спрямовуватись на досягнення оптимальної структури та найвищого ефекту від використання позикових коштів. Оскільки, боргова політика є складовою економічної політики держави, тому треба чітко знати на що беруться кошти, яким і коли буде результат. Ефективне управління державним боргом з метою максимізації суспільного добробуту має базуватись на таких принципах:

- зводиться до мінімізації витрат на його обслуговування;
- забезпечувати оптимізацію його рівня та структури, щоб сприяти економічному зростанню, шляхом пошуку ефективних умов запозичення коштів з погляду мінімізації вартості боргу;
- сприяти зменшенню впливу фінансування державного боргу на стан фінансового ринку та забезпечувати стабільність валютного курсу;
- попереджувати неефективне та нецільове використання запозичених коштів;
- забезпечувати своєчасну та повну сплату суми основного боргу та нарахованих відсотків;
- визначати оптимальне співвідношення між внутрішніми та зовнішніми запозиченнями.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Соціальним висновком щодо використання системи перерозподілу доходів через інструменти державного боргу є те, що деякі проблеми сучасного покоління можливо вирішаться, але за борговий тягар і його наслідки відповідатимуть нащадки. Таким чином, державний борг, його розміри, методи розміщення і погашення прямо чи опосередковано впливають на усі сфери соціально-економічного розвитку держави, тому, при залученні державного боргу потрібно оцінювати його позитивні і негативні наслідки, здійснювати ефективне управління державним боргом, що передбачає зниження боргового навантаження. Перспективами подальших розвідок у даному напрямку є оптимізація механізму управління державним боргом, основним критерієм якого буде добробут населення.

Література

1. Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів. — Л.: Каменяр, 2000. — 303 с.
2. Данілов О. Д. Фінанси у запитаннях і відповідях. — К.: “Видавничий дім “Компютерпрес”, 2006. — 444 с.
3. Смит А. Исследования о природе и причине богатства народов: Пер. с англ. — М.: Соцгиз, 1962. — 259 с.
4. Кучер Г. В. Управління державним боргом: Підручник. — К.: КНТЕУ, 2002. — 342 с.
5. Козак Ю. Г., Логвінова Н. С., Ковалевський В. В. Міжнародні фінанси: Навч. посібник. Видання 3, перероб. та доп. — К.: Центр учбової літератури, 2007 — 640 с.
6. Список стран по внешнему долгу. — Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>. — Заголовок с екрана.

УДК 338.51

ФОРМУВАННЯ І ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ ТУРИЗМУ.

Заруцька О.І. кандидат економічних наук

Постановка проблеми. Вдосконалення економічних відносин при наданні туристичних послуг базується на розвитку підприємництва і ефективної конкуренції, які є потужним важелем зниження витрат і підвищення якості обслуговування; створення оптимального середовища для високоякісного та ефективного функціонування процесів туристичного та транспортного обслуговування туристів у реальному середовищі; реалізації державних і регіональних комплексних цільових програм розвитку матеріально-технічної бази туризму і організаційно-технічних та економічних заходів правового регулювання туристичними фірмами різних форм власності; активізації ролі маркетингових структур, систем ліцензування і сертифікації; забезпечення безпеки перевезень туристів і охорони довкілля; захисту прав і інтересів туристів.

Дослідження процесів надання туристичних і супутніх послуг показали, що ще недостатньо вирішуються питання координації різних організацій і установ; відсутні ефективні засоби інформаційного забезпечення туристичного обслуговування громадян і т.і..